

Орися Легка

УДК 821.161.2-1.09 (092) "19" Н. Лівницька-Холодна-054.72

"Я В КРАЇНІ ВИШНЕВІЙ ЗРОСЛА – ДІВЧА З ЗОЛОТОЮ КОСОЮ..."**(До 110-річчя від дня народження Наталі Лівницької-Холодної)**

У статті оглянуто сторінки непростої біографії самобутньої поетки-емігрантки Наталі Лівницької-Холодної. Увагу акцентовано на мотивах розлуки з Україною, любові до рідної землі, на одвічній проблемі чужинця й вигнанця.

Ключові слова: Україна, розлука, дім, туга, чужина, життя, буття, душа, переживання, спогад, почуття, поетичний текст, поетичне світосприймання.

Orysia Lehka. "I grew up in a cherry blossom country – A girl with a golden plait..." (To the 110th anniversary of Natalia Livytska-Holodna)

The paper reviews the hard biography of a highly original émigré poetess Natalia Livytska-Holodna. The author focuses on the motifs of separation from Ukraine, of love to her native land, as well as of the privations of the exiles' life typical of Livytska-Holodna's poetry.

Key words: Ukraine, separation, home, sorrow, foreign land, life, existence, soul, feeling, memory, poetic text, poetic worldview.

*Де той дім, що на стінах
лиця предків і минулого слід,
Де тепло, що в ньому росте родина?..
Де мій рід?!*

Цьогоріч у червні минуло 110 років від дня народження талановитої української поетеси, перекладачки Наталі Лівницької-Холодної (1902 – 2005). Доля визначила їй (як, зрештою, і багатьом іншим вимушеним вигнанцям) нестерпну довічну розлуку з Україною. Це той біль поетеси, на який немає ліку, та рана, котра не гоїться. Лише перших вісімнадцять років життя Наталя Лівницька тішилася українськими ночами, що "тонуть в срібних снах і ранять жаром під Купала", насолоджувалась неповторними пахощами бузку, калини, верби, смакувала паляницями "старої Явдохи" й дитинно вовтузилась із жвавим псом Гаршнепом... А далі – незатишні дороги чужини, тужлива незгасна надія побачити рідну землю, бо:

Не навчусь дотепер, не знаю,
Як без тебе щасливою жить...

Тільки б глянути там і вмерти!
Тільки б глянути раз навкруги! [5, 98].

В одному з листів до літературознавця Л. Куценка (від 24 липня 1991 р.) Н. Лівницька-Холодна писала: "Минуле моєї родини. Я не маю ніяких документів, тільки спогади. Усе пропало в скomплікованих обставинах нашого життя. Адже ми не збирались кидати назавжди Батьківщини..." [2, 28-29]. Щірі зізнання авторки зворушують до сліз: "І стало сумно-сумно. Усвідомила собі, що я тепер залишилась зовсім сама... Уже нікого нема з того світу, в якому було стільки друзів. А в свої роки я не могла стати нічим іншим – тільки емігранткою. Емігранткою з того мого світу, що з нього вже мало або й ніхто не залишився, і чужою в цьому новому для мене, що в ньому так довго і так, майже завжди,

гірко було жити...” [2, 33]. Тож зазирнімо за лаштунки цього тужливого жіночого світу і пройдемо сторінками непростой зворушливої біографії, філігранно екстрапольованої в поетичні тексти.

Н. Лівницька-Холодна народилася в інтелігентній сім'ї. Родина Лівницьких належала до старовинного козацького роду, про що свідчать родинні папери, серед яких була навіть грамота з доби Богдана Хмельницького. Коли Катерина II знищила Запорозьку Січ, а з нею ліквідувала козацько-старшинські привілеї, Лівницьким поталанило – ще одне свідчення могутності роду – дістати дворянські привілеї. Батько Андрій Лівницький був президентом УНР в екзилі, у період Гетьманату із серпня 1918 р. входив до складу опозиційної влади П. Скоропадського Українського національного союзу, очолював міністерство юстиції й був заступником голови Ради Народних Міністрів УНР; після трагічної загибелі в 1926 р. С. Петлюри став його наступником (очолив Директорію УНР) та Головним отаманом військ УНР.

У 1912 р. Н. Лівницька-Холодна вступила до Золотоніської гімназії. Через військові й революційні події змінює гімназії – Полтавську, Київську, Жмеринську, Переяславську, так і не склавши матури. 1920 р. змушена разом з батьком виїхати за кордон (до Варшави, потім до Тарнова). У Тарнові вона стане причетною (разом із Ю. Липою, М. Обідним та ін.) до створення літературно-мистецького товариства й видання українського еміграційного альманаху “Сонцесвіт” (1922), організованого митцями-емігрантами з Наддніпрянщини. З тарновським періодом пов'язаний і її перший поетичний дебют – публікація низки поезій у віденському політичному й культурному тижневику “Воля” під псевдонімом Наталка Волошка. У 1922 р. перебралася до Подєбрад у Чехо-Словаччині, 1923 р. вступила до Карлового університету у Празі на філологічний факультет (студії романістики). Залучення Н. Лівницької-Холодної до активної участі в літературному житті Подєбрад і Праги пов'язане з іменем Є. Маланюка. У серпні 1924 р. поетеса одружується з Петром Холодним (молодшим), народжується донька Леоніда. Чеський період дуже скупо репрезентований творами на сторінках періодичних видань (за винятком дебюту у празькій “Новій Україні”). 1927 р. вона поновлюється на факультеті романістики Варшавського університету, який закінчить зі званням магістра в січні 1933 р. У Польщі співпрацює з Д. Донцовим та його журналами “Літературно-науковий вісник” (ЛНВ), “Вісник”, стає однією із найпопулярніших українських поетес. Така творча співпраця тривала до осені 1933 р.

Н. Лівницька-Холодна – самотужки постає “празької школи” української поезії (поруч із Є. Маланюком, О. Лятуринською, Г. Мазуренко, О. Телігою та ін.). З 1929 р. вона входила до літературної групи “Танк”, що існувала у Варшаві, а згодом до створеного “танківцями” об'єднання “Ми”, яке утримувалось аж до 1939 р., як і видавництво “Варяг”. Тут побачили світ і дві книжки її поезій “Вогонь і попіл” (1934) та “Сім літер” (1937).

1937 р. у Варшаві Український жіночий союз засновує Всесвітній союз українок, до якого ввійшла й Лівницька-Холодна. Поетеса залучалася також до справ Українського центрального комітету в Польщі, була активним членом української студентської корпорації “Запороже” у Варшаві.

У 1944 р. родина Лівницьких вимушено залишає Польщу. Настає час нової еміграції й нових поневірянь по таборах “ДіПі” (переміщених осіб). Від 1944 р. сім'я жила в Оффенбаху (Німеччина). У 1948 р. – новий переїзд та кількарічне викладання в українській гімназії в таборі “ДіПі” в Майнц-Кастелі, аж поки 1950 р. з табору в Етлінгені не проляже поетесі довгий шлях у невідоме, у Новий Світ. Н. Лівницька-Холодна емігрує з Європи до Америки й оселяється в Нью-Йорку. Сімнадцять років віддає важкій чорноробській праці. Водночас вона – співробітниця журналу “Жінка”, почесний член Союзу українок Америки.

1957 р. подружжя Лівичьких переїхало до передмістя Нью-Йорка – Йонкерсу. Тут упродовж 12 років поетеса викладала українську мову та літературу в місцевій школі українознавства. Саме на потребу українських шкіл у США авторка підготувала нарис “Шлях велетня. Ілюстрована біографічна розповідь про Тараса Шевченка”, який вийшов у світ 1955 р. Письменниця активно співпрацювала з Української вільною академією наук у США (УВАН). Як член редколегії доклала чимало зусиль до появи двотомного видання “Симон Петлюра. Статті, листи, документи” (1956, 1979), що його благословив на світ Національно-державний союз США, членом якого вона була.

Протягом 1974–1988 рр. працювала мовним редактором щомісячного журналу “Наше життя” Союзу українок Америки.

1986 р. в Нью-Йорку з’явилася друком книжка Н. Лівичької-Холодної “Поезії старі й нові” – своєрідний підсумок її літературної творчості. Упорядкував видання творів Б. Бойчук, спорядив розвідкою Б. Рубчак, а видав Союз українок Америки. До видання ввійшли міжвоєнні збірки “Вогонь і попіл”, “Сім літер” та рукописні (недруковані) збірки “На грані” (1944–1967), “Перекотиполе” (1968–1976), “Остання дія” (1979–1985).

У 1986 р. Холодні залишили Йонкерс і переїхали до Глен-Спей. 1989 р. помирає брат поетеси Микола Лівичький, а в січні 1990 р. не стало Петра Холодного (молодшого). Пережиті втрати зумовили переїзд Н.Лівичької-Холодної в Торонто, де мешкала її донька з онуками. У лютому 1992 р. поетеса залишає родину доньки, її наступним прихистком став будинок для літніх у Міссісага поблизу Торонто. А згодом, з погіршенням стану здоров’я, вона поселяється в українському лікувальному домі пансіону імені Франка в Етобіко (районі Торонто), де й знайшла свій вічний спочинок у 2005 р. Похована в м. Баунд-Брук (штат Нью-Джерсі, США).

Перша збірка Наталі Лівичької-Холодної “Вогонь і попіл” подарувала українській літературі особливу поезію – еротичну, з нахилом до психологізації почуттів ліричної героїні. У контексті тогочасного літературного процесу не тільки діаспори, а й материкової України цю збірку слід, безперечно, вважати свіжим “вибухом” художньо оформлених вражень і новим відрухом поетичного бачення, не скутого рамками недоцільно встановлених обмежень. Ця збірка виправдано претендувала на європейськість, вона засвідчила модерність поетичного письма Лівичької-Холодної – вдалий синтез неокласичних, неоромантичних, експресіоністичних і сюрреалістичних ознак.

Збірку формують три цикли: “Барвін-зілля”, “Червоне і чорне”, “Попіл”. Кожен із циклів слід розцінювати як становлення відповідної моделі стосунків між ліричними героями з обов’язковим вицлюновуванням *особливої* ознаки в образі її і його: від повної гармонії інтимних почувань (“Барвін-зілля”) через їх виснаження незвичними (вампіризм) сексуальними амбіціями (“Червоне і чорне”) до емоційного умиротворення із зануренням у світ власної душі (“Попіл”). Особливою новизною і сміливістю вирізняється цикл “Червоне і чорне”. За допомогою експресіоністичної манери вираження поетичної думки тут окреслюється еротизм самобутнього ґатунку: у ньому вдало поєднані літературна традиція, національні джерела й відчутний вплив європейської поезії (Бодлер, Рільке, Верлен). Відображення загостреного суб’єктивного світобачення через гіпертрофоване авторське “я”, напругу його переживань та емоцій (виразного еротичного скерування!) утверджувало абсолютно нові можливості поетичного слова і спромог автора-психолога. Яскрава ознака стильової манери авторки у віршах цього циклу – позиція акцентованого “я”, де сконцентровано енергію ліричного спалаху, емоційного виверження. Лірична героїня сприймається у двох іпостасях – як результат романтичного роздвоєння особи на “білого” і “чорного” двійників, “справжню жінку” і

“літературну фігуру” (вампа). Перша виступає в циклах “Барвін-зілля” і “Попіл”, друга – у циклі “Червоне і чорне”. Емоції поетеси виражені кольоровими епітетами переважно імпресіоністичної фактури, які допомагають устійнити суть почуттєвого матеріалу, наростити потужності художнього образу. Розділ “Червоне і чорне” найкраще демонструє вияв поширеного на початку ХХ ст. синтезу мистецтв; колір не тільки виступає засобом творення епітетів, а й виконує ритмотворчу функцію, стає самостійним висловом експресії. Потужний семантичний заряд мають епітети “червоний” і “чорний” (наприклад, поезія “Чорний колір – колір зради” та ін.). Апофеозом експресивного звучання стає останній вірш циклу “Степова казка”. Відчайдушна еротична боротьба, спровокована зрадою, виливається в образах, близьких до сюрреалістичних. Своєрідним тлом, на якому будується ліричний сюжет, виступає український степ, форма вираження – сон. Лівіцька-Холодна перетворює історичні події на міф з метою відображення кардіограми еротичних прагнень. Простежується різке розчеплення усталених смислових зв’язків, використання сновійних дивоглядів на межі кошмару. Авторка навіть робить спробу еротизації Танатоса, що було одним із привілеїв сюрреалістів; кохання стає символом ненависті і смерті [докл. про це див.: 4].

У циклі “Попіл” біль, породжений любовними втратами, почасти стишується згадками, мріями про Україну. Предмет ностальгії визначений у часі і просторі, уявний коханець – не міф, а реальність. Високого поцінування набуває такий атрибут кохання, як прагнення ідентифікації з коханою людиною, намагання досягнути з нею єдності (фізичної й духовної). Реалізація цього прагнення призвело до низки болісних розчарувань. Поетеса переносить свої переживання з площини суто особистої на обрії з патріотичною мотивацією (поезія “О, забудь мені гнівне слово...”). Це й зрозуміло, на чужині авторка не знаходить затишку впродовж усього життя. Далека батьківська земля зринає у спогадах:

Пам’ятаєш? – Дніпро і хутір
(Дай сльозу тобі, любий, витру)
І в леваді верби забуті,
І весняні дотики вітру.

Пам’ятаєш? – Садки у вишнях,
І Сімнадцятий, і прапори.
В наших душах ясних, тодішніх
Скільки мрій було і простору! [5, 90].

Патріотичні вкраплення в канву вірша лише підсилюють головний мотив – мотив кохання. Доля емігранта й доля жінки переплітаються, викрешуючи фрагменти непростижних життєвих доріг Н. Лівіцької-Холодної.

Застосовуючи засіб дереалізації, поетеса сугестує читачеві почуття власні. Так, лірична героїня запрошує свого коханця “під килим”. Власне, реальна річ – килим стає символом України: “Зайнялись килимові квіти: це троянди, а це шипшини... Як же дивно так довго жити без весни і без України!”. У зміненій формі ця реальна річ стає доступною нашому емпіричному та смислому сприйманню, має глибше навантаження. Тут доречно згадати Е. Андієвську: “Творчий акт завжди деформує, вносить щось своє в зображувальну дійсність, навіть коли ця дійсність виступає нібито реальною... Поезія – це завжди втілення невтіленого чи бодай прагнення зобразити незображальне, що вислизає з-під точних окреслень, але що його все-таки дано прочувати” [1, 2].

Чуттєве еротичне кохання відшуміло. Натомість – роздуми про суть любові й життя взагалі:

Обніми мене, мій єдиний,
Вийми з мене все кволе й хворе.

Може прийдуть ще дні шипшини
І вишневий цвіт, і прапори.

Думка мимоволі лине в Україну, до милих схилів Дніпра й рідного хутора – туди, де рани вигоюються й душа росте... Почуття об'ємнішають. Це призведе до того, що 1937 р. з'явиться друга збірка Лівичької-Холодної “Сім літер” – глибинний синтез особистих почуттів поетеси і славних сторінок України.

Провідним мотивом збірки “Сім літер” була любов до України, біль за покинуту рідною оселею. Тут читач зіштовхується з окриленим пафосом збуреної згадкою душі ліричної героїні. Образ рідної землі – осереддя поетичного світосприймання. Невимовний біль від розлуки з рідним краєм, патріотична невтоленність, ідеалізація образу України – така тематична настроєвість “Сімох літер” різко контрастує з першою книжкою Лівичької-Холодної. Має рацію Т. Салига, коли зазначає, що лірико-публіцистична колізія таких віршів засновується на послідовному логічному мисленні [6, 122]. Сім букв у слові Україна окреслюють ту стихію, в якій б'ється й пульсує незмірне почуття поетеси – любов до батьківщини. Нині авторка прагне віднайти в ній справжні джерела свого буття, намагається усвідомити міць коріння українського роду, яке розпросторюється у глибини космосу і всотує в себе його енергію. Авторка з такою ж пристрасстю говорить про Україну, як зовсім недавно говорила про об'єкт своїх любовних перипетій. Отож стикаються дві сильні пристрассті – еротика й любов до України.

Чотири розділи збірки віддзеркалюють порухи душі поетеси, надиктовані відчаєм життя політичного вигнанця. Єдине спасіння – втеча туди, в Україну, на побачення з нею, на трепетну розмову, нехай лише подумки. Перша частина – переважно ностальгійні візії Батьківщини минулого, виконані зазвичай у пастельних тонах. У хаосі чужинецького життя, у німоті чужих звуків такою жаданою стає почуттєва ілюзія:

...і дальній обрій знов покаже
забутий шлях у далечинь,

і на нерідне небо ляже
знайомим сміхом рідна синь [5, 95].

І мукою нестерпною питання: “Як же можеш ти там, без мене, голубіти весняним Дніпром?”, бо ж “не навчусь дотепер, не знаю, як без тебе щасливою жить” [5, 98].

Другий розділ – поетичні замальовки подебрадського замку, Карлового мосту у Празі чи “чужого Монпарнасу”. Проте на тлі “чужих імперій”, на суворих берегах океану знову “пісень розквітлі кетяги... про край далекий і ясний”. Відчутною на рівні серця тужливою мелодією бринить поетесина любов:

В мандрівках по чужих світах,
в жорстоких іспитах і змінах,

Ти наче казка золота,
Далека й рідна Україно! [5, 103].

Мандрівка гуцульським краєм благословила на світ низку поезій, у яких зазвучало язичницьке захоплення красою української землі рівночасно з наростанням тривоги за її долю (III розділ). Цей настрій стане домінантним для останнього четвертого розділу книжки з назвою “Гнів”. А понад усім – вічна мрія: “Тобі, схиливши голову, сльозами сказати біль своїх жорстоких днів...” [5, 109] і віднайти сили до життя:

Земле, заквітчана чортополохом,
сонцем своїм мені далі світи.

Знов чужина мені чорним льохом,
Тільки казкою, світла, Ти [5, 109].

Своєрідним підсумком творчої діяльності стала книжка “Поезії старі й нові”. “На грані”, “Перекотиполье”, “Остання дія” саме як збірки були створені в середині 1980-х рр. під час упорядкування та підготовки до друку видання “Поезії старі

й нові". При цьому поетеса свідомо витримувала хронологічний принцип подачі творів у кожній із них, прагнучи передати читачеві динаміку поетичного мислення, яку б репрезентували своєчасно видані книжки поезій. Назви й епіграфи у книжці – не тільки ключ до таїни змісту поезій окремих збірок, а й означення больових нервів усієї післявоєнної творчості Н. Лівіцької-Холодної.

У збірці "На грані" відтворена особиста драма поетеси, спровокована другою еміграцією та руїнами Європи на тлі світової катастрофи духу, породженої трагедією Другої світової війни. Більшу половину віршів збірки складають твори, написані в таборах "ДіПі". Ведучи мову про життя поетеси у другій еміграції, Л. Куценко слушно зазначив, що то була "втрата останніх ілюзій на повернення додому, поруйнована мрія відродження України, цілковита нездатність адаптуватися в Новому Світі, або феномен "тільки емігрантки", помножений свідомістю вирваного з корінням з рідної землі роду, печаль втрати минулого" [3, 82]. Справді, найбільша печаль авторки – Україна – на першому місці, і вона присутня в численних поезіях гірким усвідомленням марності мрій і зусиль. Вслухайтесь у цей біль:

О Україно! Вічний міте
в серцях мандрівних злидарів!
Про що ж іще тут можна снити
у млах самотніх вечорів? [5, 133-134].

В мовчанні гордім стиснені уста,
В напрузі серце і думки на гранях
і віра предків, щира і проста,
єдиним щастям в мандрах і розстаннях
[5, 135].

Бентежить спогадом рідна земля, кличе на щирі розмову, "а серце гоним весни налляте, кричать у ньому дикі гуси, що вертаються з-за морів на рідні води, на Різовате..." [5, 145]. Жінка domeжно відверта, розгортаючи свою "емігрантську тугу"; її батьківщина там, де "глибінь тривожна очей матері, вічних і одних", де теплі розмови з батьком, його "старечий кашель" і "дотеп незрівнянний", де "приятель брата вдавано недбала". Поетчин "згадок спліт" малює зворушливі картини українського буття:

Розсуває тиша стіни,
паморочить цвітом лип,
в голови кладе барвінок
і чебрець до стіп...

Ніч веде в холодну далеч,
мерехтить в очах вінком сузір,
гомонять заобрійні відчали
на верхів'ях білосніжних гір

[5, 141-142].

Це поезія філософського самозаглиблення, мудрого осягнення власного "я", а українська проблема витісняється актуалізованою часом глобальнішою проблемою недосконалості світу й людини. У збірці "На грані" провідним стає мотив багатогранного зв'язку явища найбуденнішого із закономірностями руху вічного, тому часто авторка апелює до Бога – символу нескінченності. Глибоко інтимна сфера стає основою для важливих узагальнень. Тема кохання переходить у тему самої людини. Найбільш особисті думки, висловлені в поетичних рядках, позначаються в підзаголовку "Листки з щоденника". Якщо в ранніх поезіях читач лише споглядає, то в пізніших він стає співучасником життєвого дійства, змушений заангажувати свій інтелект, бо в коротких драматичних мініатюрах-поезіях імпонує недомовленість, другий, внутрішній текст, розшифрування якого потребує проникливішої внутрішньої праці. Лірику збірки "На грані" (зрештою, і збірок "Перекотиполе", "Остання дія") варто назвати ностальгією.

Часткова невизначеність передбачає й назву наступної збірки – "Перекотиполе". Поезії наштовхують на думку про постійну роботу душі поетеси, спрямовану на пошук філософського ідеалу, на віднайдення себе

в цьому непростому світі. Лірична героїня живе в іншому вимірі, її погляд звернений до всемогутньої першопричини буття. Часті змагання із собою, крихка недовіра разом із категоричними іноді твердженнями, здається, виснажують ліричну героїню, але ніяк не применшують її любові до Бога, що виникає з потреби побороти відчуження, знищити відчуття духовного голоду (вірші “Марива”, “Розмова з Богом” та ін.). Вчуваються перегуки з Біблією (про що свідчать і підзаголовки віршів – виписки зі Святого Письма), окремі рядки якої, зазнаючи трансформації у свідомості ліричної героїні, набувають суб’єктивного тлумачення. Свою любов до України, безконечну тугу за нею поетка тепер почасти вигоює молитвою, щирою сповіддю:

Це твій лебединий спів
на нерідному озері співаний,
це твій передсмертний крик,
твоя сповідь, в серці причаєна [5, 154].

“Нема вже дому, де лишилась лагідність рук, де zostались душі хороми...” [5, 163], тому й прямує лірична героїня до Божого “столу мандрами змучена вкрай”, іде “спроквола аж з-понад круч Дніпра”, щоб “припасти в покорі Тобі до стіп”, щоб віднайти такий жаданий прихисток для душі. Авторка снить Україною, вичаровує в мріях і споминах українські світанки, ставки, отаву:

Як запахне часом сіном
у завулках чужого міста,
воскресає раптом країна,
Україна моя барвиста [5, 164].

І раптом: “Я знаю – це сон, це мрія: я розплющу очі – все зникне...” – і випадковий перехожий із чужого світу не зможе збагнути “лиха” людини, котру позбавили дороги додому...

Минуле не відпускає, спогад ворохобить делікатні струни душі, руйнує нерідну дійсність:

І як десь запахне стигла груша,
то з садів придорожніх, чужих.
А душа поміж мертвими душами
навмання в безпросвіття біжить [5, 175].

Душа ліричної героїні тліє в пустці та безодні самоти. Безжално вивернуті назовні душевні боріння ліричної героїні. Поетеса жорстко, лапідарно, відверто викладає думки, заглиблюючись у приховані нетрі емоційно-психологічних пластів власної екзистенції:

А тепер ось і вмерти нема як,
Тільки ніч сліпа і німа:
і чужа земля не приймає
і до рідної сліду нема [5, 176].

Важко втриматись від спокуси повністю подати поезію Н.Лівицької-Холодної “Зневіра” – крик її душі, біль, розчарування, філософія нездійснених мрій:

Не оглянись назад, не скажу “прощай”, –
це давно вже було сказане –
і піду навмання в незнаний край
повз чужі перелазі.
Бо в свій нема ні стежок, ні доріг:
поросли давно кропивою.
Під ногами вже не зелений муріг.
і не пахне вітер весною.
Я й не знаю, чи ти ще є,
незабутий раю утрачений,
може це маячіння моє,
може марно я плачу...
Як невірний Тома, хоч би пальці вмочить
в твоїх ранах, мій краю розбитий!
Щоб повірити у передсмертну мить,
що й без мене ти будеш жити [5, 185].

Інколи Н. Лівицька-Холодна тішитиметься можливістю самозаглиблення, самопізнання, дарованого самотою, іноді відзиватиметься на те гірким жалем:

Немає слів, щоб вимовити тугу,
яка у серці палить, як сльоза.
Немає рук ні батька, ані друга,
щоб мовчки – дотиком – усе сказав...
Не страшно старости, ні смерти тління,
та страшно, що козацький славний рід

піде без віх, як безіменні тіні,
у безвість, у чужий, незнаний світ.
В мені іще живуть ті давні села,
і пахнуть квіти ті, що там цвіли,
а дійсність гола й невесела,
а внуки там ніколи й не були [5, 193-194].

У збірці “Остання дія” внутрішній досвід творчого “я” Лівіцької-Холодної досяг того рівня, коли можна говорити про самоцінність її мислення. Чуттєво-емоційне сприйняття ліричною героїнею дійсності характеризується специфікою переживання як особливого стану життєдіяльності (відчуття порожнечі власного життя). Спробі піднести вагомість поетичного слова слугує легко схоплювана техніка двозначності, нерозшифрування, поєднання кількох значень, відверта відмова від розкриття прямого змісту:

Деся дім стояв... мов рана незагоєна.
Він болем виринає з темряви вночі,
в кутку кімнати маячить

і пусткою лякає і вікном
відчиненим у вічність...

[5, 203].

Настрій ліричної героїні, звичайно, не хвилинний, не випадково зафіксований, а такий, що формувався у зв'язку з важливими обставинами. Це настрої тривалої ситуації, перманентних болючих суперечностей у почуттях, вистражданих прагнень. Спершу поетична думка обмежується рамками сім'ї, нествореного домашнього затишку (“Я не вмiла матір'ю бути, не кожному цей талант, моє серце згоріло в путях життєвих оман...”), а згодом простежується невпинне розширення змісту “я” ліричної героїні. Поетеса розмірковує не тільки над нездійсненністю мрій про власну сім'ю; її хвилює згадка про далеку родину (“немає тут ні батька, ані друга...”). Стомлена самотня жінка найбільше боїться втратити зв'язок з родом, це б означало тлінність самого роду: “А рай так далеко, далеко! Той рай, що пеклом не раз горів, і на похорон мій лелеки не пришлють своїх синів...” [5, 202-203]. Образна система віршів виводить художні узагальнення поза особистий план. Згідно з психологічними дослідженнями кожній людині властива індивідуальна міра співпереживання (емпатії). Розвинутий чуттєво-емоційний світ ліричної героїні Н. Лівіцької-Холодної дає змогу говорити про притаманний їй високий рівень емпатії, що уможливорює здатність виходити за межі свого “я” й мучитися не лише власною долею. Це явище слід розглядати як вихід “я” у друге “я”, котре попередньо дається як “образ-я”, тобто відбувається прирощення почуттєвих значущостей “іншого-я”. Творче мислення присутньо закорінене в ментальність української культури. Ностальгія за рідним краєм зумовлює своєрідну філософію життя. Мотив розриву між “я” та родом розгортається в безмежжя, приваблює надією на повернення до втраченої Домівки, на можливість віднайдення спокою в рідних просторах, просторах істини (поезія “Перед сном”):

А коли засну
сном без просипу,
встануть зі сну
всі осаули й сотники
мого забутого роду,
стануть навколо гробу,

виймуть моє серце,
і воно полине
на Дніпрові піски,
де лягли кістки
моєї родини [5, 216].

Ця поезія стає завершальним акордом збірки “Остання дія”. Рік написання – 1985, глибина і плинність почувань позбавлені просторово-часової членованості. Занурення в ілюзорність минулого – то спроба заглянути за лаштунки життя позаземного. Лірична героїня “вростає” в інше буття – не чуже, а своє ж, рідне, проте дуже далеке і вловлюване хіба що на рівні підсвідомості: “Я дивлюсь на світ очима води у ставках Полтавщини”. Вона кидається в

бездонні глибини сильної експресії, котра творить враження повного злиття ліричного “я” з атрибутами української природи, до болю близької і далекої. Тут і “сліди зайченят на галявинах”, і “місяць уповні дивиться оком Гоголя”, і “вуха мої – солов’їв оркестри”. Відлуння споминів змінюються візіями про незворотність життя й водночас вірою в можливість потенційного повернення до рідних витоків. Гіперболічна конструкція “встануть зі сну всі осаули і сотники мого забутого роду” надає коментуванню життєвих явищ філософської тональності. Н. Лівницька-Холодна сміливо продовжує традицію іпостасування й інших метричних модуляцій. Поезія “Перед сном” наближається до верлібру, це т.зв. “звільнений” вірш, позначка розкутості віршового письма, що також було зумовлено потребою авторки викладати свої думки не лише з огляду на чітке римування, милозвучність, а передусім на смислову наповненість поетичної тканини вірша, а отже, на відтворення власного філософського стану душі.

Тішуся, що доля подарувала мені щасливу можливість бодай нетривалий час листуватися з Наталею Лівницькою-Холодною. Тоді поетеса перебувала у старечому притулку, їй важко було писати (надокучав ревматизм рук), вона просила допомоги в доглядальниць. Але відповідь надсилала, бо раділа кожній вісточці з її рідної України. Я зберігаю маловідомий автограф однієї поезії Н. Лівницької-Холодної, яку передрукую тут:

Я вмираю, і зі мною
тінь життя мого горбата.
День і ніч обценьки ката
Душу рвуть журбою.

День і ніч думки, як оси
Не дають спочити.
А надворі виє вітер
і голосить осінь¹.

Рядки датовані 23.01.1998 р., 96-річна поетеса до болю самотня у своєму нічим і ніким не захищеному світі. Поетично подана людська саморуїна. Відчуття смерті невідступне. То вже й не просто відчуття, а реальний процес фізичного згасання: “Я вмираю...”. Сумно й моторошно. Біль самоти єднається з тягарем накопичених літ, “не даючи спочити”. Візіюється містично-духовна ірреальність. При тому відмовляюсь погодитись із поетесиним твердженням “тінь життя мого горбата”. Будтя людини вимірюється злетами і падіннями, журбою і радістю. А їх на долю авторки випало чимало. Проте, щиро переконана, обрії її дійсності зворушують до щему, викрешують не тіні, а тривожні оазиси світла – відверті, сердечні...

Наталя Лівницька-Холодна прожила складне, але достойне життя. Україна в ньому, на жаль, означувалась лише солодкою й терпкою мрією, жаданою ілюзією. Вабила й манила, невтомно кликала у свої обійми. Будучи рідною-рідною, залишалась дуже далекою... Найвитриваліші птахи не витримують таких перельотів – крізь душу, через пам’ять, у вічність... Любов до рідної України додавала поетесі життєвих сил на безмежних просторах чужини, голубила, як мати, учила витривалості й мужності, як батько, пристрастю коханого розпинала серце... У вервечці життя поетеси Україна і Любов – нероздільні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андієвська Е. Основоположник новочасної поезії // *Українські вісті*. – 1966. – 8 липня.
2. Куценко Л. З епістолярію Наталі Лівницької-Холодної // *Вежа*. – 1997. – № 8–9.
3. Куценко Л. Наталя Лівницька-Холодна: Нарис життя і творчості. – Кіровоград, 2004.
4. Легка О. Життя – це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної). – Львів, 2007.
5. Лівницька-Холодна Н. Поезії, старі і нові. – Нью-Йорк, 1986.
6. Салига Т. Сім літер любові // *Салига Т. Високе світло: Літературно-критичні студії*. – Львів, 1994.

Отримано 28 червня 2012 р.

м. Львів

¹ Цю поезію вперше опубліковано у праці: Легка О. Життя – це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної). – Львів, 2007. – С. 187. Вона надрукована також у дослідженні: Куценко Л. Наталя Лівницька-Холодна: Нарис життя і творчості. – Кіровоград, 2004. – С. 96.